

سیل چه کسانی را با خود خواهد برد؟ نگاهی به ریشه‌های «بهار عربی»

پرویز صداقت

کم‌وبیش اغلب تحلیل‌گران جنبش‌های کنونی کشورهای خاورمیانه و به اصطلاح «بهار عربی» را جنبشی دموکراتیک تلقی می‌کنند: جنبشی علیه ساختارهای سنتی استبداد در این کشورها و حرکتی برای نوسازی فضای سیاسی. شعارهای تظاهرکنندگان در قاهره و تونس و بحرین و عدن و دیگر نقاط بحرانی خاورمیانه نشان‌دهنده‌ی خستگی توده‌های مردم از ساختارهای فرتوت و بازدارنده‌ی سیاسی است که دهه‌هاست آنان را در انقیاد قرار داده است. فریاد نه^۰ به مستبدان منطقه‌ای، اعتراض به ساختارهایی است که این استبدادها را دیرپا نگاه داشته است. مبارزات مردمی در پهنه‌ی مملو از تناقضهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی خاورمیانه، قبل از هرچیز با شعارهای دموکراتیک مردمان این سرزمین‌ها مشخص می‌شود.

اما دموکراسی‌خواهی حقیقی در خاورمیانه مستلزم گسست از ساختارهای استبدادزایی است که این کشورها از آن آسیب دیده‌اند. این ساختارها خود برخاسته از بسترها، تضادها و تناقضهایی است که از تاریخ و فرهنگ و موقعیت ژئوپلیتیک و اقتصادی این منطقه حاصل شده است.

از سویی باید به عدم‌شکل‌گیری دولت – ملت در مفهوم دقیق کلمه در بخش مهمی از کشورهای خاورمیانه توجه کرد. مرزبندهای ساختگی دوران استعمار در منطقه‌ی خاورمیانه ضرورتاً به شکل‌گیری دولت – ملت‌ها در دوران پسااستعمار منجر نشده است.

از سوی دیگر، کشورهای خاورمیانه در سه دهه‌ی اخیر شاهد ابتدا افزایش نرخ زادوولد و امروز هرم سنی جوان جمعیتی هستند. همین شرایط با توجه به سیاست‌های اقتصادی نولیبرالی که طی این دوره دنبال کرده‌اند به افزایش شدید نابرابری‌های طبقاتی و نیز نرخ‌های بالای بیکاری در بسیاری از کشورهای منطقه انجامیده است. بنابراین، در کشورهایی که گاه همچنان در مرحله‌ی گذار به شکل‌گیری دولت – ملت هستند، بسترهای بحران‌زایی پدید آمده که آماده‌ی نارضایتی و اعتراض

و انفجار اجتماعی است.

آن سوی سکه، جایگاه خاورمیانه در سیستم جهانی سرمایه، از گذشته تا امروز و به طور خاص نقش نفت به عنوان تأمین‌کننده انرژی رشد اقتصاد جهانی، و حضور اسرائیل و نارضایتی گسترده توده‌های عرب از این وصله ناهمگون است. در دوران جنگ سرد، خاورمیانه^۵ کمر بند سبزی بود که مانع از نفوذ کمونیسم می‌شد و در دوران متأخر، قهرمانان مبارزه با نفوذ شوروی به تروریست‌هایی بدل شده‌اند که آماج اصلی نومحافظه‌کاران در جنگ علیه تروریسم به شمار می‌روند. نمی‌توان بدون در نظر گرفتن بسترهای بحران‌زای داخلی، در موارد متعددی عدم تکوین دولت - ملت و نیز جایگاه این منطقه در سیستم جهانی به تحلیل درستی از بحران کنونی خاورمیانه و دلایل بروز دومینوی سقوط رژیم‌های استبدادی دیرپای این کشورها دست یافت و بدون چنین شناختی یا شناخت نادرست و سطحی می‌تواند زمینه‌ساز اتخاذ سیاست‌ها و تدابیری باشد که در عمل جنبش کنونی را از هدف‌های حقیقی‌اش دور سازد و در نهایت به شکست آن بینجامد.

درآمدی روش‌شناختی

روش سیاسی-مرسومی در میان تحلیل‌گران سیاسی (چپ و راست) وجود دارد که بر اساس آن در بستر مجموعه تضادها و تناقضاتی که جامعه با آن درگیر است با اولویت‌بخشی به برخی تضادها در مقایسه با برخی دیگر تلاش می‌کنند راهکار مناسب را برای موضع‌گیری و کنش سیاسی برگزینند.

شاید در دوران معاصر بارزترین نماینده این نوع تحلیل را بتوان در نظرات مائو در تحلیل مسایل سیاسی چین در مقاطع مختلف تحولات این کشور و نیز در دیدگاه‌های حزب کمونیست این کشور (تا ۱۹۸۰) در ارزیابی تحولات جهانی و نیز موضع‌گیری در قبال این تحولات تا دهه ۱۹۸۰ یافت. مائوتسه دون در جزوه معروف «درباره تضاد» از انواع مختلف تضاد می‌گوید و می‌نویسد «در مطالعه ویژگی و نسبی بودن تضاد، باید به تمایز بین تضاد اصلی و تضادهای غیراصلی و تمایز بین جنبه اصلی و جنبه غیراصلی یک تضاد توجه کنیم» (۱)

بحث تفصیلی در مورد این نوع نگاه در تحلیل مسایل سیاسی، که البته در مقطعی خاص می‌تواند به تصمیم‌گیری‌های درست هم بینجامد، موضوع مقاله حاضر نیست. اما تأکید بر ساده‌سازی بیش از حد واقعیت‌ها در این نوع نگاه است که می‌تواند در پهنه عمل سیاسی، به توصیه‌های

ساده‌لوحانه‌ی سیاسی بینجامد. همین رویکرد، به طور مشخص در وضعیت امروز خاورمیانه می‌تواند نتایج فاجعه‌باری برای جنبش‌های دموکراسی‌خواهی کشورهای این منطقه داشته باشد.

غرض از اشاره به نکته‌ی بالا که اندکی هم خارج از بحث اصلی به نظر می‌رسد این است که از سویی نولیبرال‌های امروز خاورمیانه (که بخش مهمی از آن‌ها چپ‌های سابق‌اند) و از سوی دیگر پوپولیست‌ها و چپ‌های سنتی که برای‌شان همواره در بر روی همان پاشنه می‌چرخد، چه‌گونه در تحلیل وقایع سیاسی همچنان بر همین مدار روش‌شناختی حرکت می‌کنند و به موضع‌گیری عملی بر اساس آن وفادارند.

در چنین رویکردی، جامعه، با تمامی پیچیدگی‌ها و تضادهای پیوسته و تودرتویش، در قالب کلیشه‌ای تضادهای اصلی و فرعی فروکاسته می‌شود و بر اساس انتزاعی بی‌پایه، موضع‌گیری سیاسی می‌شود. از سویی، جماعتی به‌صراحت یا به‌طور تلویحی بر این گمان‌اند که «تضاد اصلی» با امپریالیسم امریکا است و در زمانه‌ای که این تضاد محوریت و موضوعیت دارد موضعی سیاسی از آن دست می‌گیرند که گویی جامعه‌ی دفاع از رژیم‌های مرتجع بر تن کرده‌اند و سنگِ امثال قذافی و صدام را دارند به سینه می‌زنند.

نمونه‌ی شاخص این قبیل تحلیل‌گران، خانم یوشی فوروهوشی (ادیتور سایت ام.آر.زاین) است که با تحلیل‌هایی از منظر «ضدامپریالیستی» و یا به‌طور دقیق‌تر «ضدامریکایی»، در سال‌های اخیر در موضع دفاع از واپس‌مانده‌ترین نظام‌های استبدادی خاورمیانه قرار گرفته است؛ چنان که برای نمونه در یکی از تازه‌ترین موضع‌گیری‌هایش در برابر حمله‌ی ناتو گویی به ورطه‌ی دفاع از دیکتاتور فاسد لیبی افتاده است. (۲)

گروهی دیگر، و البته در شرایط کنونی ایران امروز، به لحاظ تأثیرگذاری اجتماعی بسیار متنفذتر، نیز هستند که «تضاد اصلی» را تعارض اقتدارگرایی و دموکراسی‌خواهی (به‌طور مشخص لیبرالیسم سیاسی) می‌خوانند. اما دموکراسی و دیکتاتوری و اقتدارگرایی را از زمینه‌های اجتماعی - تاریخی و اقتصادی‌شان منتزع می‌سازند و ماهیت تاریخی - جهانی و سیستمی استقرار و استمرار سیستم‌های اقتدارگرا در خاورمیانه را نادیده می‌نگارند. این گروه در نهایت می‌توانند در سنگر موضعی از قبیل دفاع از «مداخله‌ی بشردوستانه» و امثال آن جای گیرند. نمونه‌ی این گروه آنانی‌اند که با زیر سؤال بردن مبارزات ضداستعماری، در مقام وزیر خارجه‌ی جنبش‌های اجتماعی (و در این مثال، زنان) خاورمیانه از «ضرورت تدوین دیپلماسی بین‌المللی»

سخن می‌گویند و نتیجه می‌گیرند که: «در شرایط کنونی، گفتمان کلاسیک ضدیت با امپریالیسم و تمدن غرب، یکسره همی «فرصت‌ها و امکانات» بالقوه و بالفعل را در دیپلماسی بین‌المللی، (...) سلب می‌کند. اتفاقاً ما امروز نیازمند گفتمان تازه‌ای هستیم که به جای آن که «تضادبرانگیز» و مبلغ نفرت و دشمنی با این یا آن کشور باشد بتواند در عین حال که «امکانات و فرصت‌های بالقوه» دیپلماسی بین‌المللی و افکار عمومی جهانی و دولت‌های غربی را رد نمی‌کند (و اتفاقاً از آن به نحو احسن استفاده می‌برد)، اما مفهوم «تفاوت منافع» را با تیزبینی و آینده‌نگری ببیند و بتواند آن را به خوبی تبیین کند، و در ادامه، از تفاوت منافع، با هنرمندی دیپلماتیک، در جهت «منافع ملی» سود ببرد.» (۳)

هر دو گفتمانی که در بالا به آن اشاره کردم قبل از هر چیز ریشه در نوعی تفکر عامیانه دارد که یکی را همچنان در قالب‌های کلیشه‌ای دوران جنگ سرد قرار داده و بر تن دیگری جامه‌ای نولیبرال پوشانده که به طور بالقوه و در نهایت دموکراسی را به مک‌دونالد و فروشگاه‌های زنجیره‌ای و قدرت انتخاب مصرف‌کننده (گیرم در نوع پوشش و لباس!) تقلیل می‌دهد.

امّا نتیجه‌ی سیاسی چنین گفتمان‌هایی در هر حال قربانی کردن دموکراسی است، خواه به بهانه‌ی امپریالیسم‌ستیزی و خواه با ترفند «استفاده از فرصت‌ها و امکانات بین‌المللی».

برای آن که نشان دهیم چنین دیدگاه‌هایی چه‌طور همزمان خاک بر چشم فعالان جنبش‌های اجتماعی می‌پاشد باید به حقیقت‌های ملموس و عینی امروز خاورمیانه نگریم. و برای این کار نیازمند نگاهی تاریخی از منظر اقتصاد سیاسی به خاورمیانه هستیم.

خاورمیانه‌ی امروز: بستر تضادها و تناقضها

فقدان دموکراسی در خاورمیانه ناشی از فرایندی تاریخی است که یک سوی آن بسترها و ساختارهای تاریخی و اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی کشورهای خاورمیانه قرار دارد و سوی دیگر آن سیستم جهانی سرمایه‌داری است که چنان ساختارها و عناصری در سیستم‌های استبدادی خاورمیانه «حک کرده» (۴) است که نمی‌توان این دو را از یکدیگر تفکیک کرد. به عبارت دیگر، تفکیک عناصری تحت عنوان «درون‌زا» و «برون‌زا» و بر اساس آن اولویت‌بخشیدن به عناصر درونی در مبارزه با اقتدارگرایی و استبداد گرچه ظاهر منطقی موجهی دارد، اما تصویری

نادرست از ریشه‌های واقعاً موجود استبداد در خاورمیانه را به دست می‌دهد. اقتصاد درهم‌آمیخته‌ی خاورمیانه در نظام جهانی سرمایه، حضور نظام‌های استبدادی گاه وابسته و گاه «مستقل» از امپریالیسم، چنان در مقاطع مختلف ناشی از نیازهای سیستم جهانی سرمایه بوده است که مبارزه علیه استبداد برای آن که واقعاً به دموکراسی منتهی شود، نه به نسخه‌ای نولیبرالی و محدود از نمایش‌های انتخاباتی، با مبارزه علیه هژمونی سیستم جهانی گره خورده است.

خاورمیانه‌ی امروز پیچیده‌ترین ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در دنیای معاصر را دارد و همین پیچیدگی‌هاست که گذار دموکراتیک در خاورمیانه را بسیار دشوارتر از دیگر نقاط جهان، مانند امریکای لاتین یا شرق آسیا، ساخته است.

چند عامل این پیچیدگی‌ها را رقم زده است. نخست، نحوه‌ی ادغام خاورمیانه در سیستم اقتصاد جهانی و عدم شکل‌گیری دولت‌های ملی در خاورمیانه. شکل‌گیری به اصطلاح دولت‌های ملی در خاورمیانه در موارد متعددی مبتنی بر تقسیم‌بندی‌های استعماری بوده، نه ضرورتاً مشترکاتی (ولو به تعبیر بندیکت اندرسن، خیالی) (۵) که معمولاً به شکل‌گیری «ملت» می‌انجامد. پیشنهاد دموکراسی در دنیای مدرن ساختن دولت ملی و فرایند شکل‌گیری دولت - ملت‌ها بوده است؛ که مهم‌ترین مثال آن انقلابات بورژوا - دموکراتیکی که کشورهای اروپایی در سده‌های پیشین از سر گذراندند. جهانی‌سازی دموکراسی به ارمغان نیاورده بلکه حاصل آن نولیبرالیسم است. از این رو، آنچه از مسیر جهانی‌سازی در کشورهای مختلف رخ داده، نه دموکراسی، که برعکس محدود ساختن دامنه‌ی نفوذ نهادهای انتخاباتی در سپهر سیاست و اقتصاد بوده است.

خاورمیانه‌ی معاصر تاریخی آکنده از خون و جنون و بیرحمی و استبداد را دیده است. به رغم آن که حضور استعمار در اغلب مناطق خاورمیانه به سبب سدّ قدرتمند امپراتوری عثمانی دیرتر از دیگر نقاط کشورهای سه قاره (آسیا، آفریقا و امریکای لاتین) رخ داد، ولی این حضور دست‌کم در شصت سال اخیر بسیار محسوس‌تر از دیگر نقاط جهان بوده و نظام‌های استبدادی در این منطقه را استمرار بخشیده است. مجموعه‌ای از رخدادها طی ۶۰ سال گذشته در شکل‌گیری و حکم استبداد در سیستم‌های سیاسی کنونی در خاورمیانه تأثیر تعیین‌کننده داشته‌اند: اخراج خشونت‌بار فلسطینیان از موطن خود در دهه‌ی ۱۹۴۰، حمله‌ی انگلستان، فرانسه و اسراییل به مصر و حضور سربازان امریکایی در لبنان در دهه‌ی ۱۹۵۰، جنگ شش‌روزه‌ی اسراییل علیه مصر و سوریه و

لبنان، و جنگ داخلی یمن در دهه‌ی ۱۹۶۰، جنگ اکتبر و تصرف صحرای غربی توسط مراکشی‌ها در دهه‌ی ۱۹۷۰، جنگ هشت‌ساله‌ی ایران و عراق، اشغال افغانستان توسط شوروی سابق و از سوی دیگر تجاوز اسرائیل به لبنان و سرکوب انتفاضه‌ی فلسطینیان در دهه‌ی ۱۹۸۰، تجاوز عراق به کویت و در پی آن جنگ خلیج فارس در دهه‌ی ۱۹۹۰، جنگ علیه تروریسم و حضور نیروهای ناتو و امریکایی‌ها در افغانستان، پاکستان و عراق در دهه‌ی اخیر و در نهایت حضور نیروهای ناتو در لیبی در ماه‌های گذشته. (۶)

وقتی به دلایل بروز این جنگ‌ها و مداخلات پیوسته‌ی دولت‌های خارجی در کشورهای خاورمیانه نگاه می‌کنیم، بیش از آن که کینه‌های دیرینه‌ی قبیله‌ای - نژادی و منافع متضاد ملی کشورهای منطقه را ببینیم، دو عامل را مشاهده می‌کنیم که بیش از همه برجسته بوده است: نخست منابع نفت خاورمیانه و دوم اسرائیل.

اهمیت اقتصادی نفت حضور سیاسی نظام‌های استبدادی برای حراست از انتقال نفت به کشورهای پیشرفته و نوظهور سرمایه‌داری را طی چند دهه تأمین کرده است. واپس‌گراتر از خاندان آل سعود در منطقه‌ی خاورمیانه در جهان امروز نمی‌توان یافت، اما همین نظام استبدادی واپس‌گرا به سبب نقش تعیین‌کننده‌اش در انتقال نفت به کشورهای صنعتی، متحد دیرینه‌سال و در حقیقت کارگزار سرمایه‌داری جهانی بوده است.

برای نظام جهانی سرمایه‌داری، هدف^۱ انباشت سرمایه است. خواه این انباشت از طریق نظام استبدادی تأمین شود و خواه از طریق لیبرال‌دموکراسی. طبعاً، کشورهای مرکزی، در شرایط ثبات سایر عوامل، نظام‌های لیبرال‌دموکرات را به نظام‌های استبدادی ترجیح می‌دهد (چرا که به سبب مقبولیت مردمی^۲ باثبات‌ترند). ولی آن‌گاه که در فرایند انباشت اختلال ایجاد شود تحکیم استبداد ضرورت می‌یابد؛ این را هم در سرنگونی دولت دکتر مصدق در دهه‌ی ۱۹۵۰ دیدیم و هم در سرنگونی آریستید در هائیتی (امریکای لاتین) در سال ۲۰۰۹. به عبارت دیگر، تجربه‌ی چند دهه‌ی اخیر به‌خوبی نشان می‌دهد که دموکراسی تا جایی قابل تحمل است که اختلالی در فرایند انباشت سرمایه ایجاد نشود. از همین روست که در مقایسه با دیگر کشورهای سه قاره‌ی آسیا، آفریقا و امریکای لاتین، دیکتاتوری‌ها و نظام‌های استبدادی در این منطقه تا قبل از «بهار عربی» مستقرتر به نظر می‌رسیدند و به رغم آن که دیگر کشورهای سه قاره در طول سه دهه‌ی گذشته شاهد گذار به نظام‌های «دموکراتیک» سیاسی بوده‌اند، خاورمیانه همچنان جولان‌گاه

انواع مستبدان داخلی بوده است. از آل سعود و آل عبدالله و خرده‌شیخ‌های حاشیه‌ی خلیج فارس تا صدام و قذافی و جز آن.

نقش خاورمیانه در مقطع جنگ سرد در شکل‌گیری بنیادگرایی که در برابر گسترش پهنه‌ی حوزه‌ی نفوذ شوروی مقاومت کرد و سپس در مقطع پس از آن که بدل به «دشمن» جدید برای رویارویی‌های جدید نومحافظه‌کاران در ستیزهای جهانی شد، دیگر عواملی است که هر قدر هم بر ریشه‌های دیرپای فرهنگی (سلفی‌گری و...) و اقتصادی آن (نقش نفت در تأمین مالی بنیادگرایان) تأکید کنیم، نمی‌توانیم نقش سیستم سرمایه‌داری جهانی در تکوین و گسترش آن را نادیده بگیریم.

حضور اسرائیل به عنوان وصله‌ای ناهمگون در این منطقه و توسعه‌ی بنیادگرایی یهودی نیز همواره خاورمیانه را بستری مستعد جنگ‌های بالقوه و نیز استمرار نظام‌های استبدادی ساخته است.

تهدیدهایی در برابر «بهار عربی»

در شناخت وضع سیاسی امروز خاورمیانه باید تأکید کرد که استبداد سیاسی دیرپای خاورمیانه و سیستم جهانی سرمایه برای چند دهه در پیوندی تنگاتنگ با یکدیگر و حک شده در یکدیگر بوده‌اند. از همین روست که جنبش‌های ترقی‌خواهانه در خاورمیانه نمی‌توانند بدون خواست استقلال‌خواهی واقعاً به دنبال دموکراسی باشند.

در چنین شرایطی، به اصطلاح بهار عربی با شتاب در حال گسترش است. از تونس به مصر، از مصر به لیبی، از لیبی به سوریه، و داستان ادامه دارد. اما با این نگاه تحلیلی، جنبش‌های دموکراتیک خاورمیانه در برابر چند تهدید بالفعل و بالقوه قرار دارد:

نخست، تهدید مستقیم قدرتهای خارجی که تحت عنوان «مداخلات بشردوستانه» در عمل دولت‌هایی وابسته به خود در منطقه پدید آورند که صرفاً با یک سلسله اصلاحات صوری تلاش کنند جنبش مردمی را مهار سازند.

دوم، تهدید بنیادگرایان که با رشد گرایش‌هایی مانند سلفی‌گری و مانند آن، مردم را در دوراهی ناگزیر انتخاب میان دیکتاتورهای سکولار و نولیبرال و مستبدان غیرسکولار قرار دهد.

سوم، حفظ ساختار نظام سیاسی و انجام اصلاحاتی صرفاً در رأس ساختار که به وضوح در مصر یا تونس شاهد آن بوده‌ایم. بن علی و مبارک دیگر

نیستند اما سیستم غیردموکراتیکی که آنان در رأسش قرار داشتند تاکنون حفظ شده است.

چهارم، استمرار برنامه‌های نولیبرالی در عرصه اقتصاد که با تشدید بحران‌های اقتصادی موجود و قطبی‌کردن جامعه، طبقه متوسط نوپا را هرچه ضعیف‌تر سازد و با شکل‌گیری یا تحکیم الیگارشی‌های مالی مبتنی بر منابع نفتی، یا منابع حاصل از تروریسم و جز آن، از سوی مبارزات دموکراتیک را مختل سازد و از سوی دیگر با قطبی‌کردن فضای جامعه، گزینه‌های پوپولیستی را مقبولیت بخشد. (مانند آنچه در اتحاد از هم گسیخته‌ی شوروی شاهد بوده‌ایم.)

فراموش نکنیم نماد جنبش جدید دموکراسی‌خواهی در خاورمیانه محمد بوعزیزی، دستفروش فقیر تونس بوده است که در اعتراض به فقر و فلاکت و بی‌سرپناهی و البته در نهایت استبداد سیاسی نومیدانه خود را به آتش کشید و با این کار جرقه‌ی آغاز زنجیره‌ای از جنبش‌های سیاسی دموکراسی‌خواهانه در خاورمیانه‌ی دستخوش فقر و استبداد و دخالت‌های مستمر نظام جهانی سرمایه شد.

پنجم، ضعف عمومی نیروهای ترقی‌خواه به سبب تجربه‌ی شکست‌خورده‌ی به اصطلاح «راه‌های رشد غیرسرمایه‌داری» که این کشورها از سرگذرانند و دوره‌های طولانی‌مدت سرکوب و دیکتاتوری و البته زمینه‌های نامساعد جهانی و منطقه‌ای.

از این روست که جنبش‌های دموکراتیک خاورمیانه‌ی امروز باید فراتر از حذف نظام‌های سیاسی غیردموکراتیک، دموکراسی و «رهایی» را در تمامی ابعادش دنبال کنند؛ رهایی از سلطه‌ی مستبدان، رهایی از سلطه‌ی قدرت‌های خارجی و رهایی از سیاست‌های اقتصادی نولیبرالی. چرا که این هر سه در پیوند با یکدیگر بوده‌اند که نظام‌های استبدادی کنونی را شکل و استمرار بخشیده‌اند.

به عنوان نکته‌ی پایانی، مانند نویسندگانی که از ضرورت حذف گفتمان امپریالیسم نوشته است آرزو می‌کنم «تا در آینده باز هم نگوئیم در هیجان‌ناشی از تحولات، ما هم "قطره" ای بودیم که سیل ما را با خود برد.»

پی‌نوشتها

(۱) بر همین اساس، ماو در مراحل مختلف تکامل چین گاهی تضاد اصلی را میان طبقات مختلف اجتماعی (اعم از بورژوازی و پرولتاریا که

خود در تضاد با یکدیگرند اما تضادشان تضاد اصلی جامعه نیست) و نظام سیاسی کهنه، و در مقطعی دیگر میان تضاد بین بورژوازی و پرولتاریا (کار و سرمایه) می‌داند. بر همین اساس، نیز برنامه‌ی عمل سیاسی تدوین می‌کرد. یعنی در مقطعی خواهان ائتلافی طبقاتی علیه نظم سیاسی موجود می‌شد و در مقطعی دیگر خواهان نبردی طبقاتی با هدف امحای مالکیت خصوصی، همین روششناسی را حزب کمونیست چین تا دهه‌ی ۱۹۸۰ در تحلیل و موضع‌گیری نسبت به تحولات جهانی دنبال کرد، چنان که در مقطعی تضاد اصلی جهانی را تضاد جهان سوم و امپریالیسم دانست، و در میان قدرتهای امپریالیستی چون اتحاد شوروی را امپریالیسم روبه رشد می‌دانست در عمل به این نتیجه رسید که تضاد با سوسیال امپریالیسم تضاد اصلی است و سایر تضادها فرعی، و وقتی این تضاد اولویت یافت آنگاه به زعم آنها وحدت با امپریالیسم امریکا و یا کشورهای اروپایی در برابر سوسیال امپریالیسم «هارتر و روبه رشد» توجیه سیاسی می‌یافت. گذشته از کاستی‌های روششناختی چنین تحلیلی، از منظر دیالکتیکی، از شوخی روزگار و طنز تاریخ در عمل کاملاً برخلاف نظریه‌های مائو و اخلافش فروپاشی به اصطلاح «سوسیال امپریالیسم» رخ داد، و چین به عنوان «دژ مستحکم کمونیسم» پیشگام توسعه‌ی مناسبات سرمایه‌داری شد.

Yoshie Furuhashi, The Rise and Fall of Libya, MRZine (۲)
(۲۵.۰۸.۱۱)

(۳) جنبش‌های اجتماعی، مداخله نظامی و گفتمان «امپریالیسم»،
مقاله‌ی درج شده در فضای مجازی.

Embedded (۴)

Anderson, Benedict (۱۹۹۱). Imagined communities: (۵)
reflections on the origin and spread of nationalism. London:
.Verso

(۶) پری اندرسن، درباره‌ی زنجیره‌ی تاریخی در جهان عرب، ترجمه‌ی
پرویز صداقت (سایت انسان‌شناسی و فرهنگ)

(مقاله‌ی بالا نخست در ویژه‌نامه‌ی بهار عربی روزنامه‌ی شرق در تاریخ
شنبه ۱۶ مهرماه ۱۳۹۰ منتشر شد).

جمهوری خامگیا هخوار دموکراتیک

به این مطلب بنده توجه فرمایید
<http://myvegetarianism.mihanblog.com/post/68>

علیرغم ممنوعیت، روابط میان دختران و پسران ایرانی بسیار گسترده است

یک فرمانده پلیس ایران می گوید، آمار ارائه شده در مورد رابطه وسیع دوستی میان دختران و پسران جوان ایرانی نادرست است و اگر صحت این آمار ثابت شود، من از پست خود استعفاء خواهم کرد. یک عضو هیئت علمی دانشگاه "طباطبائی" در ایران گفته است: هشتاد درصد دختران و پسران ایرانی با هم دوستی و احتمالاً روابط جنسی دارند. سردار پاسدار احمدی مقدم، فرمانده نیروهای انتظامی جمهوری اسلامی، می گوید: انتشار چنین آماری "مصادق متشنج کردن امنیت روانی جامعه است".

دریک گفت و گوی تلفنی با دکتر مهرداد درویش پور جامعه شناس و استاد دانشگاه درسوئد، از وی پرسیدم: روابط جوانان را باید یک ناهنجاری اجتماعی به حساب آورد و یا نیاز جامعه جوان دریک جامعه مدرن؟. دکتر درویش پور درسوئد، گوش کنید:

گفتگو با مهرداد درویش پور

درس مرگ

ناصر کاخساز

از هر مرگی می‌توان درسی گرفت. به گفته‌ی استیو جابز مرگ چون حرکت ایجاد می‌کند بار فلسفی نیرومندی دارد. شادی سطحی را دگرگون می‌کند و زندگی را از همدردی می‌انبارد.

راز محبوبیت مهرداد مشایخی چه بود؟ بیتابی درونی برای اصلاح خود، یعنی نقد مضمونی اندیشه و کنش سیاسی خود، بیهوده و یا از هوا بوجود نمی‌آید. بلکه از وسواس و حساسیت آزادیخواهانه برمی‌خیزد. با نبود این حساسیت و وسواس آزادیخواهانه است که کسانی هنوز هم بر طبل خاتمی می‌کوبند، و مفهوم ثابت قدمی را با لجاجت مخدوش می‌کنند.

با وسواس و حساسیت آزادیخواهانه بود که مهرداد موفق به نقد اصلاح‌طلبی دینی شد و بجای پای کوبیدن بر سنگفرش لج، اندیشه‌ی خود را به روند تغییر سپرد. راز محبوبیت او را در پذیرش تغییر، که چیزی جز برخورد انتقادی با خود نیست، باید جست. در جایی که این برخورد انتقادی-شکلی یا مضمونی- وجود نداشته باشد صداقت و صمیمیت هم وجود ندارد. پذیرش تغییر، و نه لجاجت نظری، از سرچشمه‌ی صداقت در روح و روان انسان تغذیه می‌کند و این چیزی است که برخی از انسان‌ها را برای مردم جاذب می‌کند.

ناصر کاخساز

۶ اکتبر ۲۰۱۱

مصاحبه ایرج گرگین با فروغ فرخزاد

... اشکال این است که در دنیای این جور آدمها اصلا یک دنیای به کلی بدون پیشرفت است و ارتباطی با ما ندارد، وگرنه کلمات یک آدم

امروزی ، یک آدم صمیمی یک آدم که حساسیتی نسبت به زندگی دارد و نمی خواهد به خودش دروغ بگوید فقط به این خاطر که مدال شاعر بودن را به سینه اش بزند، فقط به این خاطر که می خواهد بسازد، خلق کند. در قالب غزل هم می شود مسائلی را آورد، مسائلی را طرح کرد، همین مسائل امروزی را و یک شعر بسیار زیبایی ساخت. چیزی که در یک شعر مطرح است فرم و قالبش نیست، محتوایش است، و اگر محتوای یک شعر ، آن محتوایی باشد که من در دوره خودم، احساس کنم که می توانم با آن ارتباط داشته باشم بنابراین صد در صد شعر است.

تبعیض و استثمار زنان در جهان

ناهید جعفرپور

...

در سرتاسر جهان بیش از یک میلیارد انسان دچار سوء تغذیه می باشند و تقریباً روزانه ۵۰۰۰۰ نفر در جهان از سوء تغذیه جان خویش را از دست می دهند. غالب ای این افراد زنان و کودکان می باشند. در بسیاری از فرهنگ ها مردان ارزششان بسیار بیشتر از زنان است و در ابتدا مردان باید سیر شوند و با پس مانده غذا زنان شکم خود را سیر نمایند به همین منظور مثلاً در شمال هند ۲۱٪ فرزندان دختر و تنها ۳٪ فرزندان پسر دچار سوء تغذیه می باشند.

زنان در جهان سوم

صدها سال است که زنان در سرتاسر جهان تحت ستم و تعقیب رنج میبرند، استثمار میشوند، مورد تهدید قرار می گیرند و از آنها سوء استفاده میشود. در حالیکه زنان در کشورهای صنعتی بخشا موفق شده اند به حداقل برابری حتی اگر روی کاغذ دست یابند، شرایط زنان در جهان سوم همچنان چون گذشته همواره فاجعه بار تر میگردد.

به ویژه در زمینه اقتصادی نابرابری و بی عدالتی اجتماعی در میان

زنان چشمگیر است: در سطح جهان زنان میان دو سوم و سه چهارم تمامی مشاغل را انجام می دهند و ۴۵٪ مواد غذایی جهان را (در کشورهای در حال توسعه حتی تا ۸۰٪) تولید می کنند. اما تنها ۱۰٪ از درآمد حاصل از تولیدشان را دریافت می کنند و تنها ۱٪ از کل مالکیت خصوصی را در اختیار دارند.

بنابراین زنان برای بخش بزرگی از کارشان مزدی دریافت نمی کنند: خانه داری، تربیت فرزندان و در جهان سوم همچنین کار زراعی عمدتاً به عهده زنان است. آنها حتی از کمک های نقدی برای توسعه به هیچ وجه برخوردار نمی شوند: وام ها غالباً به مردان داده میشوند. زنان با وجود اینکه غالباً تا ۸۲٪ بیشتر از مردانشان کار زراعت را انجام می دهند اما حقی در سود حاصله از پروژه های توسعه را ندارند.

غالباً زنان کارگر یا بعنوان کارگران مزد ارزان در کارخانه جاتی که اکثراً مالکینش کنسرن های غربی می باشند، کار می کنند و یا از طریق فروش سبزی جات و کارهای دستی و یا خود فروشی امرار معاش می نمایند. به ویژه در برخی از کشورهای آسیای شرقی با پشتیبانی زنجیره هتل های بین المللی و شرکت های هواپیمائی از زنان و کودکان تهیدست برای سکس توریزم سوء استفاده می گردد و منافی فراوان حاصل می گردد.

در سرتاسر جهان بیش از یک میلیارد انسان دچار سوء تغذیه می باشند و تقریباً روزانه ۵۰۰۰۰ نفر در جهان از سوء تغذیه جان خویش را از دست می دهند. غالباً ای این افراد زنان و کودکان می باشند. در بسیاری از فرهنگ ها مردان ارزششان بسیار بیشتر از زنان است و در ابتدا مردان باید سیر شوند و با پس مانده غذا زنان شکم خود را سیر نمایند به همین منظور مثلاً در شمال هند ۲۱٪ فرزندان دختر و تنها ۳٪ فرزندان پسر دچار سوء تغذیه می باشند. در بسیاری از کشورها سوء استفاده و آزار شدید زنان و دختران امری مشروع است. برای مثال کتک زدن زنان و دختران از سوی مردان بِنفع عفت خانواده و جامعه است و امری طبیعی است و از مجازات برخوردار نیست و یا قتل های ناموسی، فروش دختران و ده ها خشونت خانگی و اجتماعی. میلیون ها دختر در کشورهای جهان سوم ختنه می شوند تا بدینوسیله از آنها زنی مطیع و تحت فرمان و امین به شوهر ساخته شود. از آنجا که ختنه زنان غالباً بصورت سنتی و با آلات غیر بهداشتی انجام می شود آمار بالائی از دختران به خاطر خونریزی شدید جان خود را از دست داده و یا تمام عمر دچار نقص عضو و بی حسی در ناحیه شکم گشته

اند. وضعیت زنان در مناطق جنگی وحشتناک تر از موقعیت های عادی است تجاوز به زنان و وو از جمله آسیب ها است که در برابر آن از سوی جامعه ملل سکوت برقرار است.

آزار و اذیت و تعقیب سیستماتیک زنان در بسیاری از کشورها مانند هندوستان جایی که فرزندان دختر سقط گشته و یا پس از تولد کشته می شوند، امری عادی است. زیرا که در این کشورها برای فرزند دختر بهنگام ازدواج باید جهیزیه زیادی چه نقدی و چه کالائی به خانواده داماد پرداخت شود اما برای فرزند پسر بر عکس است. افزون بر اینکه فرزند پسر در آینده سرپرست و در حقیقت بیمه دوران پیری والدین است. در هند هنوز هم زنان زمانی که جهیزه کافی نپرداخته باشند و یا خانواده زن تهیدست باشد و قادر به پرداخت جهیزیه نباشد و یا زن سرکش باشد به همراه شوهرانشان سوخته می شوند. تعقیب قضائی این گونه قتل ها با وجود اینکه در قوانین هند ممنوع است اما غالباً به لحاظ مسائل فرهنگی انجام نمی گیرد.

طبق گزارش سازمان ملل متحد آمار قتل زنان در سرتاسر جهان همواره در حال افزایش است (طبق آمار اخیر در حدود ۵۲٪). در هند، پاکستان، آلبانی و بسیاری از کشورهای عربی این آمار چشم گیر است.

در حالیکه فقر در جهان سوم در حال رشد است و هر روز انسانهای بیشتری ساکن مخروبه ها و زاغه های حاشیه شهرها می شوند، بسیاری از این کشورها میلیارد ها دلار برای تسلیحات هزینه می کنند؛ هند و پاکستان و چین قدرت اتمی می باشند.

شرایط زنان در این کشورها (گذشته از تغییرسیستم سیاسی و اقتصادی در سطح کلان این کشورها) تنها می تواند از طریق استقلال اقتصادی زنان، فرصت های آموزش و آگاهی زنان به حقوقشان از جمله از طریق پروژه های هدفمند توسعه ارتقا و بهبود یابد.

واقعیت: اگر جایی در جهان اقلیتی قومی این چنین مانند زنان تحت آزار و تبعیض و تعقیب قرار می گرفت، سازمان های بین المللی مطمئناً مدتها بود که یا به تبیض کنندگان حمله نموده و یا حداقل بعنوان نسل کشی اعلام جرم نموده بودند. اما زمانی که حقوق انسانی زنان خدشه دار می شود طرفداران و حامیان " دخالت های بشردوستانه " و " صلح خواهان " و " پلیس های جهان " چشم های خود را می بندند. زیرا که آنان خود از استثمار زنان نفع می برند.

۱/ بنا براین جمع بندی نقش اجتماعی زنان و موقعیت آنها در جهان

سوم از طریق فاکتور های زیر خلاصه و مشخص می شود:

الف/ زنان کار اجتماعی ضروری را بدون دریافت درآمدی قابل مشاهده و درآمدی شخصی انجام می دهند.

ب/ زنان چه به لحاظ حقوقی و چه به لحاظ اجتماعی و چه به لحاظ اقتصادی بسیار پائین تر از مردان قرار گرفته اند و در بسیاری از کشورها حتی آن حقوق حداقل نوشته شده در باره زنان هم به هیچ وجه اجرا نمی شود.

ت/ حضور زنان در فرهنگ آموزشی و فرهنگ سیاسی یا بسیار کمتر از مردان است و یا اصولاً وجود ندارد.

س/ نقش زنان در تمامی عرصه ها به لحاظ موجودیتشان و به لحاظ جنسیتشان در غالب کشورهای جهان سوم از اهمیت بسیار محدودی برخوردار است

ش/ زنان به لحاظ موقعیت اجتماعی‌شان در بخش صنایع به لحاظ دستمزد و ساعات کار نسبت به مردان (چه در کارخانه جات و چه تولید در خانه برای کارخانه جات و چه کار برای بازتولید نیروی کار و...) بشدت استثمار می شوند و غالباً کار آنها در آمار های رسمی بحساب نمی آید.

۲/ شرایط زندگی

الف/ کار زنان در روستا ها و کارخانه جات : کار زنان بر روی مزارع، خانه داری، مراقبت از فرزندان و سالمندان خانواده، کیلومتر ها راه رفتن برای تامین آب خوراکی و ابزار سوخت (هیزم و...)، تهیه آرد برای نان، جمع آوری میوجات و سبزی جات برای تامین خوراک روزانه، ذبح حیوانات اهلی برای تهیه گوشت، تعمیر و دوخت البسه و وسائل خواب (تشک و لحاف)، صنایع دستی چون سبد و فرش و گلیم و... می باشد و غالباً زنان در این بخش به کار تولید مواد غذایی روی مزارع و همچنین کارهای دستی برای ارائه به بازار های محلی و فروش این محصولات در آن بازار ها یا تولید برای واسطه ها مشغولند. غالب همسران این زنان به بخش صنایع شهرها رفته و در کارخانه جات و یا مزارع صنعتی بکار مشغول شده و از این روی بار سنگین گذران امور خانواده و سرپرستی خانوار به عهده این زنان است. با افزایش بیکاری مردان در جهان سوم مسئولیت کار بر روی زمین و تجارت خرد در بازار های محلی از زنان گرفته شده و این

مسئله خود باعث شده است که زنان موقعیت اجتماعی خود را در خانواده از دست بدهند. زمان متوسط کار زنان در بخش روستائی روزانه میان ۱۵ تا ۱۶ ساعت می باشد. در شهرها با زنان کارگری روبرو می شویم که بعنوان کارگر کارخانه (معمولاً در بخش بسته بندی) خدمتکار، دست فروش، پرستار، سکرتر، معلم، کارگر ساختمانی و تن فروش ... مشغول بکارند.

ب/ آموزش: درجه بیسوادی زنان بالا تر از درجه بیسوادی مردان است. وزنه آموزش زنان بیشتر بر آموزش تعلیم و تربیت و مشاغل مراقبت های ویژه استوار است.

ب/ موقعیت اجتماعی: مدل زن خانواده که پاداشش مادر بودن و جنسیتش است و فضیلتش پاکدامنی، بکارت، فرمانبرداری، زرنگی و باروری اش می باشد.

ت/ موقعیت حقوقی: غالباً هیچ تضمین حقوقی برای برابری زنان با مردان در برابر قوانین وجود ندارد بلکه برعکس بیشتر یک سری قوانین بشدت افراطی مانند قانون ارث، قانون ازدواج و طلاق و قانون مالکیت و... بر زندگی زنان حکمفرماست. بخصوص در قانون طلاق و حضانت فرزند زنان بشدت تحت فشار بی قانونی قرار دارند و اگر قانونی هم اجرا میشود برخواسته از سنن و فرهنگ و دین ووو که خود شرایط صددرصد بی حقوقی و پایمال شدن حقوق انسانی را برای آنان به همراه دارد.

س/ بهداشت و سلامتی: به لحاظ رشد فشار کاری و حاملگی های متعدد درجه طول عمر زنان در کشورهای در حال توسعه در مقایسه با مردان بسیار پائین تر است.

ش/ جنسی: جنبش های زنان ختنه زنان در کشورهای جهان سوم را بعنوان یک ویژگی آشکار جنسی که از سوی دیگری تصمیم گیری میشود و تحت پیگرد قانونی قرار نمی گیرد ارزیابی می کنند. مسئله ای که بطور رسمی در غالب این کشورها با پیروی از فرهنگ و سنن و مذهب مورد بر علیه زنان و بدون خواست آنها به اجرا در می آید.

ج/ حضور سیاسی: همواره در برخی از کشور های جهان سوم اتحادیه های زنان وابسته به دولت ها وجود دارند که عملاً هیچ معنای واقعی برای زنان به همراه ندارند. احزاب تحت تاثیر آراء مردان قرار داشته و همچنین تعداد زنان فعال سیاسی در این احزاب نسبت به مردان اندکند و احزابی هم وجود دارند که زنان در آن ازحق رای محدود

برخوردارند. سازمان های سیاسی زنان و سازمان های غیر دولتی زنان معمولاً فعالیت زیر زمینی دارند و چهره های شناخته شده آنان تحت پیگرد و آزار و دستگیری و شکنجه و... قرار می گیرند.

۳/ جنبش های زنان و جنبش های آزادی بخش

جنبش جهانی زنان در پروسه برابر حقوقی افراد و مشکلات جنوب/شمال جهان وضعیت زنان را مورد بحث و گفتگو قرار داده است. زن بودن به این مفهوم است که در یک موقعیت پائین تر اجتماعی نقش مادر را قبول نمود و جنس دوم را تشکیل داد. این نقش را شاید بتوان تصور نمود اما علل اجتماعی آن کجا قرار دارد؟

خطوطی از بحث های جنبش جهانی زنان:

۱/ پدرسالاری جهانی

الف/ از طریق ساختار های قدرتی در خانواده (مرد مسئول بیرون است و زن مسئول درون خانواده)

ب/ از طریق تقسیم کار اجتماعی (کار مزدی و کار خانگی) و نابرابری حقوقی میان مردن و زنان

ت/ از طریق موقعیت اجتماعی

۲/ جامعه طبقاتی: مسئله ای که با آن کاملاً در تمامی کشورهای جهان سوم روبرو هستیم و شرایط زندگی در این کشورها وابسته (سرمایه داری) به آن است. به مفهوم بیشترین بهره با حداقل سرمایه گذاری تحت شرایط استثمار و استفاده از آخرین نیروی کار ضعیف ترین بخش های اجتماعی و انهدام تمامی مناسبات اجتماعی

۴/ سنت ها، ایدئولوژی، مذهب و فرهنگ: در مبارزات آزادی بخش ملی کشورهای جهان سوم غالباً آزادی و برابر حقوقی زنان بعنوان جنبشی مستقل در سایه قرار می گیرد. به این صورت که همواره بعد از یک مبارزه آزادیبخش ملی زنان می بایست چون گذشته به تقسیم کار گذشته خود باز گردند و مردان از مزایای آزادی جدید خود بهره برند.

در حالیکه زنان بخش مهم تمامی جنبش های آزادیبخش را تشکیل می دهند و غالباً بخش های رادیکال جنبش انقلابی را سازماندهی می کنند

استفاده از ماخذ های زیر:

,Kay-Michael Schreiner / Johanna Skrodzki

زنان در جهان سوم

Peter Hammer Verlag, ۳. Auflage ۱۹۸۶

,Rose Gauger / Ulrike Helwerth

ما مورچه گان جنبش هستیم – زنان در آمریکای لاتین

Schwarzwurzel-Verlag, ۱. Auflage ۱۹۸۲